

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Пелагия Михайлова Терзийска, ЮЗУ „Н. Рилски”– Благоевград на дисертационен труд на тема: „Усъвършенстване на учебната среда за ученици с умствена изостаналост – психологически и педагогически аспекти ”, за получаване на образователната и научна степен „доктор” Професионално направление 1.2. Педагогика; Докторска програма „Специална педагогика“

Автор: Елени Евангелос Парасху

Научен ръководител: доц. дн Милен Замфиров Замфиров

Настоящата рецензия е изготвена на основание заповед № 2800/25.11.2019 г. на Ректора на Югозападен университет „Неофит Рилски”, както и на решение на научното жури по процедурата.

Общо представяне на процедурата и докторанта

Елени Евангелос Парасху е редовен докторант в катедра „Педагогика“ при Факултет по педагогика на Югозападен университет „Неофит Рилски”.

През 2009 г. завършва е ОКС „Бакалавър“ по история, археология и социална антропология в университета в Тесалия, а през 2011-2012 е магистър по специално образование в Софийския университет „Св. Климент Охридски“.

Притежава сертификат за владеене на Брайл. Завършва курс по гръцка жестомимична реч в град Лариса. Участва през 2010 г. в Семинар по специално образование, Kapodistrian University в Атина и Семинар по межкултурно образование, в университета в Янина.

Има професионален опит от работата си в Общински център по история и документация на Волос. От провежданите през 2009 - 2011 г. частни уроци за ученици от гимназиалния курс по Древен / гръцки език, история и литература. От 2011-2019 г. е специален учител в държавни гимназии. Владее английски и италиански език

Очевиден е интересът на докторант Парасху към проблемите на учениците със специални образователни потребности, който се доказва и със записването в докторска програма „Специална педагогика“ и изборът на темата на дисертационния труд.

Процедурата по защитата е спазена, а представените материали и документи са в съответствие с Правилника за развитие на академичния състав на Югозападен университет „Неофит Рилски“.

Актуалност на тематиката

Дисертационният труд представя интересна и значима информация, свързана с необходимостта от оптимизиране на средата и създаването на реални предпоставки за стимулиране на развитието на ученици с умствена изостаналост.

Избраната от Елени Парасху тема е актуална и дисертабилна. Дава възможност да се открият психологически и педагогически аспекти за подобряване на училищната среда както в общообразователните училища, така и в специалните училища, в които се обучават ученици с умствена изостаналост; да се конкретизира ролята на учителите и връстниците в този процес.

Представеният за рецензиране дисертационен труд съдържа 134 страници основен текст плюс 2 страници – приноси и публикации на автора, 18 страници библиография и 12 страници приложения. Структуриран е в три глави, увод, заключение. Библиографията съдържа 156 източника на английски език.

Представяне на труда и оценка на съдържанието

В увода е направена добра обосновка на значимостта и актуалността на избраната тема. Посочени са целта и задачите, обекта и предмета, методите и хипотезата, етапите на изследване и участниците в него.

В първа глава се разглежда въпроса за училищната среда - актуално състояние и тенденции за нейното подобряване в педагогически и психологически аспект, както в общообразователните училища, така и в специалните училища за ученици с интелектуални затруднения. Още в началото на главата се изясняват някои от най-често използваните термини в разглежданата област, като интелектуални затруднения, адаптивно поведение, оценяване, образователни условия, период на развитие, допълнителни помощни средства и услуги, оценка и други - по Baesler (2013).

Докторант Парасху прави уточнението, че училищната среда се различава в различните географски райони и страни, което е логично. Специално внимание

обръща на индивидуалните образователни програми, които се изготвят за посочените ученици, а също така на проблема за управление на училищната среда. Представя схващанията на различни автори за факторите, които трябва да се вземат предвид при създаването на условия за положителни училищни преживявания от учениците с увреждания и предложения за реализирането на необходими интервенции. Подчертава ролята на учителите като обобщава, че тяхната подкрепа не само допринася за щастието на учениците, но и влияе положително на успешното учене и създаването на приятелства. В същото време посочва автори, чиито изследвания показват, че учениците с увреждания често се чувстват неразбрани от учителите и връстниците си. Акцентира и върху организацията на класната стая в общообразователното училище, в което са включени ученици с интелектуални затруднения, както и върху ролята на обратната връзка в процеса на обучение (по Reynolds, Zupanick, & Dombek, 2013).

В тази глава се обобщава, че е необходимо: училищният персонал да идентифицира тежестта на увреждането и да отправи изисквания за промяна на учебната програма, както и на план за прехода на ученика в зряла възраст; да се използват стратегии включващи не само модифициране на учебната програма, диференциране на информацията, осигуряване на визуални и кинетични обучителни преживявания, но и свързани със създаване на толерантни отношения между връстниците; да се промени физическата среда за обучение и осигури безопасна учебна среда, която същевременно е и най-малко разсейваща за ученика (по Colclasure, Thoron & LaRose 2016)

На основата на изследвания, цитирани от докторант Парасху (Praisner, 2003 и др.), се конкретизира, че една от причините, поради които училищният персонал може да има негативни нагласи към учениците с увреждания е неполучаването на адекватно обучение по отношение на особеностите на тези ученици и поради чувството за неподготвеност да се извършва ефективна работа с тях. Тази тема последователно се появява в литературата, свързана с училищните съветници и учителите.

В точка 1.4.Управление на училищната среда за ученици с умствена

изостаналост се посочват начини, по които една класна стая може да бъде управлявана, когато учениците с интелектуални затруднения се обучават в нея. Странно обаче защо тук се посочват примери за подобрения, които могат да се случат преди началото на учебната година или по време на учебния процес свързани с обучението на деца със слухови нарушения. Доста място е отделено за обяснения на проблеми и начини на работа с тези деца, предлага се дори учителите да научат основите на съответния национален жестов език и др. подобни. Смятам, че тази част от текста *трябва да бъде прецизирана, защото темата на дисертационния труд е за ученици с интелектуална недостатъчност и на страница 9 от дисертацията е уточнено, че терминът интелектуални затруднения не включва съпътстващи нарушения поради сензорно или физическо увреждане, травматично увреждане на мозъка, разстройство от аутистичния спектър, културни влияния или недостатъчно обучение. Освен това във втора глава отново е подчертано, че участниците в изследването са „без никакви допълнителни увреждания“.*

Организацията на изследването е представена във втора глава. В нея отново **дословно се повтаря текста от увода**, в който са формулирани целта и задачите, хипотезата, обекта и предмета на изследване, както и етапите/фазите му и участниците в него. *Смятам, че това повторение не е необходимо.*

Учениците, които участват в изследването са от специално училище и са разделени в две групи - за експериментална (35 ученика) и контролна (31). И в двете групи респондентите са с умствена изостаналост, нямат допълнителни увреждания, на възраст са от 13 до 16 години, избрани от един 6-ти клас, един 7-ми клас и един 8-ми клас. В изследването вземат участие и специални учители.

Особен интерес в тази глава представлява точка 2.6. “Стратегия за подобряване на училищната среда за ученици с умствена изостаналост (педагогически и психологически аспекти)”. Посочени са основни компоненти на стратегията: 5 обучения и 5 семинари за учители, работещи с ученици с интелектуални затруднения в специални училища. Проведените обучения и семинари са насочени към представяне на психологически и педагогически

аспекти за подобряване на училищната среда за тези ученици. Отражено е и времето на тяхното провеждане.

Описани са дейности, които са съобразени с учебните програми на Министерството на образованието, науката и религията и допринасят за подобряване на училищната среда. Сред тях са такива допълнителни дейности като: визуални игри, включително визуални игри с флаш – карти, power point презентации; обучение чрез анимация във всички уроци; включване на по-приятни занимания по време на уроците и почивките; различни физически дейности; сензорна стимулация по време на уроци и почивки – ароматерапия, цветотерапия, музикална терапия и други.

Анализът на получените резултати е направен в трета глава. Посочени са коректно критерии и показатели за качествен и количествен анализ на социалните умения и на академичните постижения на учениците.

В таблици са представени статистическите данни, получени при анализа на количествените резултати.

Качественият анализ е подкрепен от 14 диаграми. От тях ясно се виждат първоначалните и крайни резултати и в експерименталната, и в контролната група. Например диаграма 1 демонстрира липсата на академични постижения („не се наблюдава“) в двете групи участници в началото на учебната година и промените, които настъпват до края на годината. От участващите в експерименталната група само 1% все още изпитват затруднения в академичните постижения. Диаграма 4 показва, че няма нито един от участниците и от двете групи, който в началото да покрива стандарта в областта на социалните умения. На края на учебната година 7% от учениците в експерименталната група действително покриват този показател. В контролната група почти не настъпва промяна в края на годината.

Чрез използването на полуструктурирани интервюта в началото и в края на експеримента се уточняват областите на използваната стратегия, за да постигнат положителни резултати след нейното прилагане. Интервютата дават възможност на учителите да заявят резултатите от сравняването на напредъка на

своите ученици преди и след изпълнението на Стратегията и осъзнаят липсващите моменти в своята работа.

Представен е анализ и на резултатите на учениците, получени чрез наблюдение. Констатациите са, че в края на учебната година се наблюдава напредък на учениците от експерименталната група, които са натрупали повече опит от учениците в контролната група.

На основата на получените резултати от изследването са направени изводи и препоръки, които са полезни както за педагогическата практика, така и за нови научни изследвания в тази област.

Преценка на публикациите:

Публикациите са достатъчни – 4 на брой публикувани в сборници от научни форуми в Благоевград, Велико Търново, Плевен, София. Три от тях са в съавторство с научния ръководител. Всички са по темата на дисертационния труд.

Автореферат

Авторефератът представя по обобщен начин дисертационния труд. Открити са обобщените изводи, препоръки и приноси на автора.

Препоръки към автореферата:

- В увода на автореферата е добре да бъдат включени целта и задачите, обекта и предмета, методите и хипотезата, етапите на изследването, така както е направено в дисертационния труд.
- В превода на заглавието на дисертационния труд на български език и в текста на автореферата има неточност по отношение на понятията интелектуални затруднения и умствена изостаналост. В дисертацията се използва термина „INTELLECTUAL DISABILITY“, което в автореферата е преведено като умствена изостаналост?!

Препоръки и бележки към дисертационния труд:

- Прецизиране на текста в точка „1.4.Управление на училищната среда за ученици с умствена изостаналост“, на който обърнах внимание по-горе.

Въпроси:

1. Как сте реализирали обучение чрез анимация във всички уроци?

2. Какви по-приятни занимания сте използвали по време на уроците и почивките? Дайте примери.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

Представеният дисертационен труд, разработен от докторант Елени Парасху, отговаря на изискванията, които се предявяват към разработки за придобиването на образователната и научна степен „доктор”.

На основата на очертаните достойнства на труда и приносите на автора, давам положителна оценка и предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор” на Елени Евангелос Парасху в област на висше образование: 1. Педагогически науки, професионално направление 1.2. Педагогика, докторска програма „Специална педагогика“.

12. 12.2019 г.

Рецензент:.....

проф. д-р Пелагия Терзийска